

fotó | Fortepan

Ezt szeretem, ezt kedvelem...

Választásaink háttérében legtöbbször vonzások és taszítások állnak. Mélyről jövő, ösztönös érzések, amelyek függetlenek akaratunktól, mégis meghatározzák viszonyunkat másokhoz és kihatnak egész életünkre.

Számos fajtájuk és fokozatuk létezik: rokonszenv, barátság, szeretet, szerelem, és ellentétül idegenkedés, ellenszenv, utálat, gyűlölet.

Egyidősek az emberiséggel. Róluk szólnak az ősi mítoszok, az antik drámák és a modern színjátékok. Az irodalom, a népköltészet, az operák és a népdalok témái. Jelen vannak babonáinkban, játékainkban. *Ne ülj az asztal sarkához, mert nem mész férjhez*, szólt rám

egykor nagyanyám, és *süldő* lány korunkban - a tinédzserlányok tréfás neve régen - buzgón tépdestük az akáclevélkéket, hogy kipuhatoljuk: *szeret, nem szeret, szívből, színből, szerelemből, egyigazán...* az a bizonyos Valaki.

A vonzalmakon alapuló választásoknak népszokások adtak illő formát és méltó keretet. Legérdekesebbek a párválasztás körüli rítusok voltak: a párok összeéneklése, a szentiváni tűzgrás, lánykérés, eljegyzés, a vőfélyek által vezényelt lakodalmi ceremóniák, de a barátság szentesítésének is léteztek szertartásai.

Akik nem voltak vérrokonok, de barátságot, testvérséget fogadtak, *mátkák* lettek. A húsvét

utáni első vasárnapot *mátkázó vasárnapnak* is nevezték. Ekkor pecsételték meg ünnepélyesen kézfogással, csókkal, *mátkakalács* vagy *mátkatál*, *komatál* küldésével a gyakran életre szóló kapcsolatot. *Ha éljünk, ha haljunk, mindig mátkák maradjunk*, fogadkoztak az ormánsági lánypajtások, s férjhez menve egymás gyerekeinek keresztanyái lettek. A moldvai csángók összekoccintották a hímes tojásokat: *Mátkázó vasárnap tojást cseréltünk, / Ezen a világon mátkások legyünk. / S a másvilágon testvérek legyünk.*

Szépen csengő *mátka* szavunk származása vitatott, talán szláv eredetű (matka = anya), de nem használtuk ebben az értelemben. Nálunk barátot, barátnőt jelentett az egész középkorban. A 16. század óta a jegyeseket nevezték egymás *mátkáinak*, de fennmaradt a korábbi jelentés is.

Elesett hős, puszta árnyék, / Édes mátkám, vígy magaddal! - kérleli halott szerelmesét a nem kívánt esküvő elől menekülő lány Arany János balladájában. Weöres Sándor egy festett faágról írja: *... szállj rá, fáradt madárka, / mátkapár, dülj alája.*

Kodály Zoltán 1903-ban gyűjtött, lakodal-makban énekelt legényválogatójában barátnők beszélgetnek: *Már engem, mátkám, tízen kérettek, / Adj jótanácsot árva fejemnek, / Hogy a tíz közül melyikhez menjek, / Hogy virág helyett kórót ne szedjek.*

Lagzikban énekelhették a ma gyerekdalként ismert, megejtően szép *Kis kece lányomat*, aki *fehérben vagyon. / Fehér a rózsza, kezébe vagyon. / Mondom, mondom, fordulj ide / mátkám asszony, / Mondom, mondom...* A Tolna megyei népdalt Bartók Béla gyűjtötte 1907-ben, Felsőíregen. Varázsa a dallam mellett titokzatosságában rejlik. Ki az

elbeszélő? A vőlegény? A *kis kece* lány anyja? Ki a *mátkám asszony*? Milyen lehet a *kajtai* rózsza a folytatásban, ami a *ciprusi mentával* reneszánsz virágénekeinket idézi? És miféle a *kis kece* lány? - kérdezhetjük. *Kecses, karcsú menyasszony*, állítja egy tudós tanulmány, csak hogy a *kece* szó Ballagi Mór 1873-as szótárában egyebek mellett azt is jelenti, hogy *ugrándozó, ficánkoló*, vagyis nem kecses, hanem szeleburdi kamaszlány.

Híres történelmi epizódot juttat eszünkbe az ének. 1857 augusztusában az osztrákok ifjú uralkodója eljegyzésre készült a számára már gyerekkorában kiszemelt bajor hercegkisasszonnyal. Wittelsbach Ilonát - becenevén Nenét - kicsi korától úgy nevelték, hogy mindazt tudja, amire majd császárnéként szüksége lesz. Amíg húgai szabadon játszadoztak, ő nyelveket, történelmet tanult, és a bécsi udvar szigorú szokásrendje, az *etikett* szabályait magolta. Anyjával és testvéreivel érkezett a császári nyaralóba, ahol már minden készen volt a kézfogóra. Semmi sem állt a tervezett frigy útjában, egyetlen apróságot kivéve, ami azonban beláthatatlan következményekkel járt.

A fiatal császár megpillantotta Nené húgát, a tizenöt és fél éves Erzsébetet - Sisit -, és a feltámadó vonzalom eldöntötte nemcsak mindhármuk sorsát, de még Ausztria és Magyarország történelmére is hatással volt. Ferenc József Sisit vette feleségül, aki később a magyarok iránti rokonszenve miatt lett nálunk népszerű és került be nagyasszonyaink sorába.

A rebellis alattvalóit nem nagyon kedvelő, német anyanyelvű császár kénytelen volt leveleiben *Édes, szeretett lelkemnek* szólítani hitvesét. Így. Magyarul.

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE